

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Simon József

Középkori és reneszánsz eszmetörténet

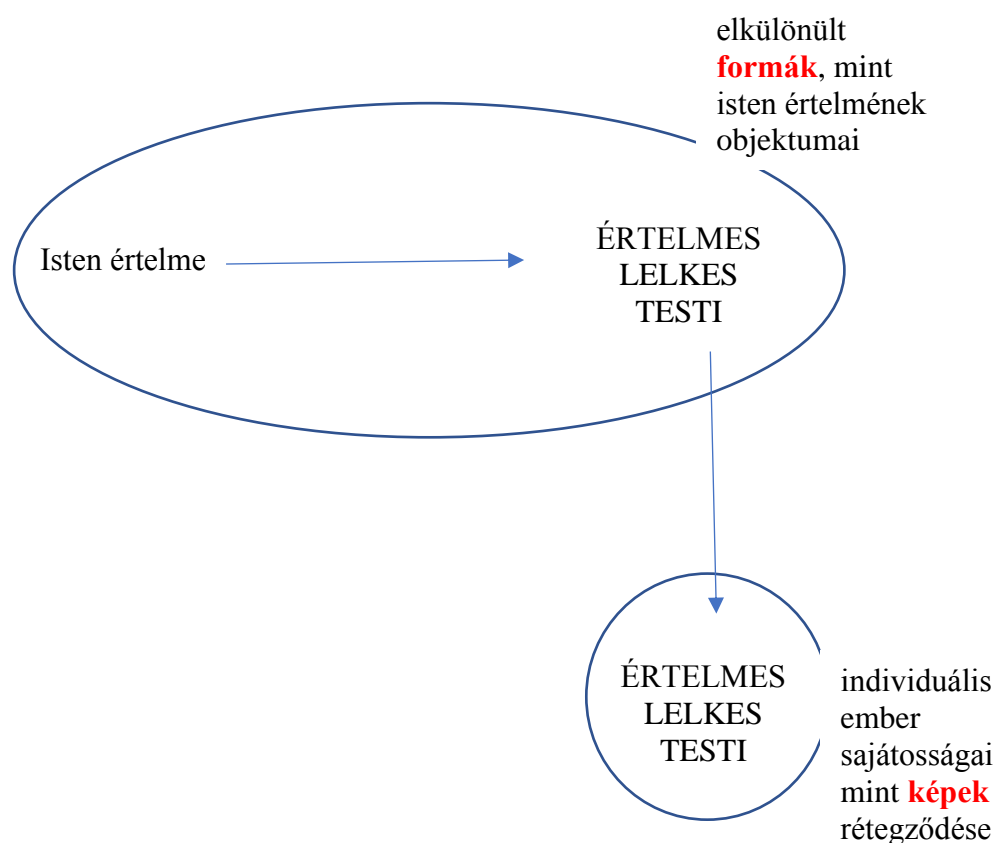
Univerzálé-tan

4.3 lecke – 20 perc

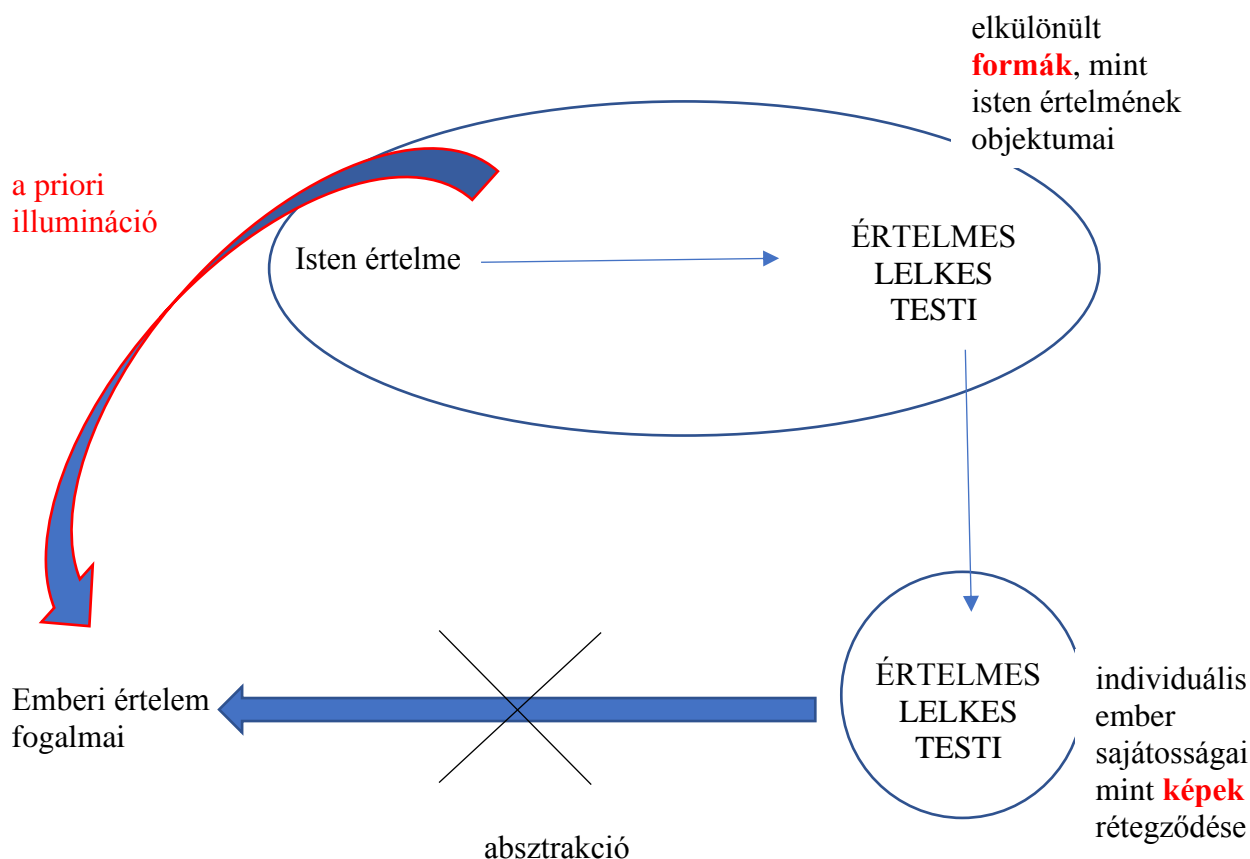
Boethius pecsétgyűrű-metáforája

Univerzálé-probléma a korai skolasztikában

Boethius *De Trinitate* című művében az individuális létezők egyfajta réteg-elméletét bontja ki. Az anyagi jellegű egyedi entitások sajátosságai voltaképpen „képek”, melyek az elkülönülten létező „formákat” képezik le. A képek azok, melyeket az individuális emberi létezés anyagában bírunk, ilyen sajátosságok a „testi”, a „lelkes”, az „értelmes” mivolt képe, melyek akcideniális képekkel egészülnek ki. A képek nem formák. A formák az anyagtól elkülönülten léteznek, mégpedig istenértelmének objektumaiként. A képek olyanok, mint a pecsétgyűrű lenyomatai. Ahogy a pecsétgyűrű képes lenyomatát a viaszban hagyni, úgy képesek a formák vagy az isteni értelem objektumai lenyomataikat az anyagban hagyni. Ez egy nagy hatású s fontos metafora.

Úgy tűnik, mintha a formák volnának az univerzálék, azonban mégsem azok. metafizikai szempontból ugyanis nem elég „intimek”, belső jellegűek azon individuálisok szempontjából, melyekre nézvést kétségkívül közös jellemzők. Fontos megjegyezni azt, hogy a kései Boethius ezen elmélete némileg ellentmond a 4.2 lecke során tárgyalt mérsékelt realizmusnak, amennyiben a formáknak az isteni elme területére történő kiutalásával megszünteti azt a nagyon halvány korrespondenciát, ami alapján az emberi értelem absztrakció útján tudást szerez a világról, és ami alapján az univerzálék létezését óvatosan elfogadtuk.

A formák létezését az biztosítja, hogy isten megismerő aktusa rájuk vonatkozik. Ahogy Boethius bevezeti a formákat mint az isteni elme objektumait, abban pillanatban elvész az absztrakció funkciója (lásd 4.2 lecke!). Az emberi elme nem saját erejéből végrehajtott absztrakció útján tesz szert általános fogalmakra, hanem érintkezésbe lép az isteni elme objektumaival, melyek a képek közös formái. Nincs szükség a tapasztalat területén *a posteriori absztrakcióra*: helyébe az **illumináció** lép. Ez a kései Boethius elmélete az univerzálékról.

Univerzálé-probléma a korai skolasztikában

A korai skolasztika gondolkodói szélsőséges realista és nominalista elképzeléseket fogalmaznak meg.

Szélsőséges realizmus

Champeaux-i Vilmos (Guillelmus Campellensis 1070-1120)

Pierre Abélard beszámolója szerint Champeaux-i Vilmos szélsőséges realista álláspontot képviselt az univerzálé-vitában. Ezen álláspont szerint *egy és ugyanazon esszenciális természet teljesen jelen van ugyanazon idő szerint egy bizonyos faj alá tartozó összes individuumban.*

Általános fogalmaink az elmén túli objektumokban reálisan fennálló univerzálékra vonatkoznak. Az ember vagy emberség fogalma arra a reálisan létező entitásra vonatkozik, melynek pusztán akcidentiális modifikációi, járulékos módosulásai az egyes individuumok. Ezt úgy tudjuk elképzelni, hogy képzeletben leplet borítunk az univerzáléra, legyen ez az emberség univerzáléja. Ha lyukakat vágunk ezen a leplen, akkor az univerzálé mintegy kitüremkedik e réseken. Maguk az individuumok – Platón és Szókratész – nem mások, mint ezen „kitüremkedések”. Az individuumok térben és időben megvalósuló módosulásai egy és ugyanazon univerzálénak. Másként fogalmazva: erős értelemben csak az univerzálé létezik, az individuumok csak járulékosan léteznek. Érdeemes ezt összevetnünk Platón ideatanával! Az ideákban részesülő individuumok létezése még Platón esetében is hangsúlyosabb ugyanis, mint a skolasztika extrém realistái esetében. Pontosan erre vonatkozik Pierre Abélard kritikája is: ha ennyire gyenge az individuumok létezése, akkor megszűnnek individuumoknak lenni. Ha

az emberi természet szubsztanciálisan, ugyanazon időben, teljesen jelen van Platónban és Szókratészben is, akkor Szókratész azonos Platónnal, és ezáltal egyszerre két különböző helyen kellene léteznie.

Szélsőséges nominalizmus

Fő képviselője Roscellinus (1050-1120), akinek művei sajnos nem maradtak ránk, gondolatait csak egyetlen levele, illetve más szerzők utalásai alapján rekonstruáljuk.

Híres megfogalmazása szerint az univerzálék pusztán szavak, a szó fuvallatai (*flatus vocis*). Általános fogalmaink annyi realitással bírnak az elmén túl, mint amilyen mértékben kiejtésükkor megrezeg a levegő. A világ partikuláris dolgok összessége.

Irodalom:

Vincent Spade: [History of the Problem of Universals in the Middle Ages: Notes and Texts](https://pvspade.com/Logic/docs/univers.pdf), <https://pvspade.com/Logic/docs/univers.pdf>

Borbély Gábor: *Az univerzáléprobléma*. In: Boros Gábor: *Filozófia (Akadémiai Kézikönyvek)* 3.3.5. Budapest, Akadémiai, 2007, 348-367. ISBN: 9789630584869

Kérdések:

1. Mi a különbség a formák és a képek között a kései Boethius pecsétgyűrű-elméletében?
2. Tekinthejtük-e a formákat univerzáléknak? Mi szól mellette és mi ellene?
3. A korai skolasztika szélsőséges realizmusa hogyan vélekedik az individuális dolgok létezéséről?
4. A korai skolasztika szélsőséges nominalizmusa hogyan vélekedik az univerzálék létezéséről?